

Agata Pradela
Politechnika Śląska

Rola systemu poradnictwa zawodowego w edukacji i tworzeniu inicjatyw klastrowych w systemie oświaty na przykładzie miast: Zabrze, Gliwic i Rybnika

The role of vocational advisory services in the creation of cluster initiatives in the educational systems in Zabrze, Gliwice and Rybnik

Streszczenie

Procesy podejmowania decyzji przez abiturientów szkół różnych szczebli są kluczowe dla dalszej kariery edukacyjnej i zawodowej młodzieży. W warunkach dynamicznych zmian gospodarczych coraz większą rolę odgrywa system orientacji i poradnictwa zawodowego, którego nadrzędną rolę jest udzielanie wsparcia uczniom w planowaniu dalszej ścieżki kariery, zgodnie z ich potrzebami, predyspozycjami, ale też wymaganiami rynku. Artykuł przedstawia wyniki badań dotyczących systemu orientacji i poradnictwa zawodowego, przeprowadzonych na terenie województwa śląskiego. W pierwszej części artykułu przedstawiono modelową strukturę systemu doradztwa zawodowego w Zabrzu oraz działania władz miasta zmierzające w kierunku rozwoju tego systemu. W drugiej części przedstawiono wyniki badań systemu doradztwa zawodowego w Gliwicach i Rybniku w następujących aspektach: sposoby poszukiwania informacji nt. dalszej ścieżki edukacji i kariery, znajomość doradców zawodowych i oceny ich kompetencji, efektywność lekcji z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, potrzeby informacji nt. perspektyw na rynku pracy.

Abstract

Decision making processes of graduates of all educational levels are essential to the creation of their educational and career paths. In the conditions of dynamic economical changes, the systems of vocational advisory services play a very important role. Their main task is to provide professional consulting on career planning for pupils and graduates in accordance with their needs, attitudes and requirements of the labour market. This article presents research on the vocational advisory system, carried out in the Silesia region. The first part highlights the well-organised structure of the vocational advice system in Zabrze. The second part presents research on vocational advisory systems, carried out in Gliwice and Rybnik, in the following aspects: ways of researching information about career paths among respondents, effectiveness of the work of vocational advisors, effectiveness of lessons on 'basics of entrepreneurship', the need for information on labour market perspectives.

Słowa kluczowe: potrzeby edukacyjne; system doradztwa zawodowego; ścieżka kariery edukacyjnej i zawodowej; zarządzanie oświatą

Key words: educational needs; vocational advisory system; career paths of graduates; educational management.

Wprowadzenie

Z przeciwdziałaniem bezrobociu wśród absolwentów są związane podmioty dwóch resortów: Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Ich działania przebiegają w dwóch etapach:

- etap pierwszy obejmuje proces poradnictwa zawodowego, realizowany w strukturach systemu oświaty,
- etap drugi obejmuje działania skierowane do absolwentów, prowadzone głównie przez powiatowe urzędy pracy.

Wymienione działania uzupełniają proces kształcenia, wspomagają ucznia w wyborze szkoły zgodnie z predyspozycjami i potrzebami rynku pracy oraz w poszukiwaniu pracy. Kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest elementem edukacji na wszystkich przedmiotach, przez wszystkich nauczycieli i, jak zauważył Z. Ziolo (2011), wymaga przyjaznych sytuacji w otoczeniu lokalnym, regionalnym oraz krajowym, w szczególności:

- dbania o podnoszenie jakości instytucji edukacyjnych na każdym poziomie,
- tworzenia klimatu innowacyjności i rozwijania kultury innowacyjnej,
- przyjaznego stosunku i jakości władz samorządowych do podnoszenia konkurencyjności obszaru,
- kształtowania sprawnie działającego otoczenia finansowego.

Istotne znaczenie w przygotowaniu młodzieży do aktywnego udziału w rynku pracy ma lokalny system doradztwa zawodowego w danej jednostce samorządowej. Jego działania uzupełniają edukację w ramach poszczególnych przedmiotów. Skuteczny system doradztwa zawodowego jest pomostem między edukacją a rynkiem pracy i powinien dostarczać wiedzy na temat potrzeb tego rynku i wspierać współpracę szkół z osobami przedsiębiorczymi (potencjalnymi pracodawcami i miejscami praktyk zawodowych). Teza postawiona przez M. Borowiec (2011), iż głównym wyzwaniem dla edukacji jest kształtowanie umiejętności współpracy, budowania warsztatu naukowego, który będzie umożliwiał podejmowanie działań w zakresie doskonalenia zawodowego, umiejętności wykorzystania wiedzy, rozumienia dynamicznych zmian w gospodarce, kształtowania postaw przedsiębiorczych, etycznych i odpowiedzialności jest weryfikowana w praktyce przedsiębiorstw. Pracodawcy w badaniach autorki wielokrotnie wskazują na braki w kompetencjach wskazanych przez M. Borowiec, a system doradztwa zawodowego, badając rynek pracy, powinien aktywnie reagować na procesy edukacji i działania doradztwa zawodowego.

Niniejszy artykuł przedstawia wyniki badań nad skutecznością działań systemu doradztwa zawodowego w Gliwicach i Rybniku. Jest to fragment badań realizowanych w ramach własnego projektu badawczego pt. „Tworzenie inicjatyw klastrowych w systemie oświaty”, finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (nr umowy 0193/B/H03/2010/39).

Struktura lokalnego systemu doradztwa zawodowego

Podmioty i instytucje szczebla krajowego są odpowiedzialne za tworzenie ogólnych wytycznych i zarysów działań doradców zawodowych, służą im wsparciem i pomocą ekspertów, niemniej dopiero działania i procesy realizowane na szczeblu szkół przekładają się bezpośrednio na efektywne przygotowania młodzieży do wejścia na rynek pracy.

Modelowa struktura lokalnego systemu doradztwa zawodowego obejmuje:

- doradców zawodowych,
- pedagogów szkolnych,
- wychowawców klas,

- nauczycieli przedmiotów zawodowych,
- opiekunów praktyk zawodowych,
- nauczycieli praktycznej nauki zawodu,
- nauczycieli przedsiębiorczości,
- dyrektorów szkół,
- poradnie psychologiczno-pedagogiczne,
- szkolne ośrodki kariery,
- organ prowadzący szkoły i placówki,
- pracodawców.

Struktura lokalnego systemu doradztwa zawodowego zależy od uwarunkowań danej jednostki samorządowej i polityki oświatowej prowadzonej w jednostce. Zaś działania systemu bądź niechęć władz do podejmowania tematu tworzenia i funkcjonowania systemu doradztwa rzutuje na decyzje uczniów dotyczące wyboru dalszej ścieżki kariery i na ich kompetencje na rynku pracy.

Stopień przygotowania do pracy w określonym zawodzie w dużej mierze zależy od umiejętności, jakie uczeń nabył w szkole na zajęciach z praktycznej nauki zawodu.

Wykształcenie, umiejętności, także wiedza o tym, jak poruszać się na rynku pracy, często nie wystarczają, aby znaleźć pracę. Wśród problemów, które napotyka młodzież w procesie wejścia na rynek pracy, dominują: niedopasowanie wiedzy i kwalifikacji oferowanych przez młodych kandydatów do wymagań pracodawców, powszechna niechęć pracodawców do zatrudniania osób bez doświadczenia zawodowego, konieczność ponoszenia kosztów szkoleń zawodowych oraz utrzymywania niedoświadczonych pracowników w okresie dochodzenia do pełnej wydajności pracy.

Działania systemu doradztwa zawodowego są integralną częścią edukacji. W szkole, na lekcjach wychowawczych i zajęciach z podstaw przedsiębiorczości uczeń powinien uzyskać pomoc w nabywaniu umiejętności wyboru zawodu i kierunku kształcenia. Zajęcia z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości mają na celu uświadomienie uczniowi potrzeby kształtowania kariery zawodowej uwzględniającej jego zainteresowania i predyspozycje. Na nich uczeń powinien zdobyć wiedzę na temat ogólnych zasad poruszania się po rynku pracy, poznać prawne podstawy zatrudnienia, zdobyć wiedzę na temat prawidłowego przygotowania dokumentów niezbędnych przy ubieganiu się o pracę. Są to działania realizowane bez dodatkowego wsparcia finansowego i organizacyjnego ze strony szkoły i jednostki samorządowej. Konieczność ciągłej modyfikacji programów nauczania przedsiębiorczości podkreślają H. Wąsik (2010), a T. Rachwał w (2009) podsumował kilkuletni dorobek pracowników naukowych i praktyków oraz wskazał szczegółowe rekomendacje dla autorów podstawy programowej.

Przed reformą systemu oświaty w 1999 r. w każdej szkole jeden z nauczycieli pełnił funkcję koordynatora do spraw preorientacji zawodowej, ściśle współpracując z pełnomocnikiem ds. preorientacji zawodowej w poradni wychowawczo-zawodowej (obecnie jest to poradnia psychologiczno-pedagogiczna). Jego zadaniem była pomoc uczniom w wyborze szkoły i zawodu przez m.in.: ułatwienie kontaktu z pełnomocnikiem ds. preorientacji zawodowej w tej poradni, organizowanie spotkań uczniów z przedstawicielami różnych zawodów, organizowanie wycieczek do zakładów pracy. Bezpośrednio po reformie w 1999 r. system był krytykowany i nie przywiązywano wagi do doradztwa zawodowego. Popularyzowało się kształcenie ogólne, młodzież coraz rzadziej wybierała szkoły zawodowe i doradztwo zawodowe zostało zepchnięte na margines. Obecnie rośnie świadomość konieczności realizacji doradztwa zawodowego, rozwiązania sprzed reformy w 1999 r. uznaje się w wielu aspektach za użyteczne (Pradela, 2010).

Współcześnie w każdej szkole jest zatrudniony pedagog szkolny, pełniący funkcję m.in. doradcy zawodowego. Istnieje także możliwość zatrudnienia doradcy zawodowego, lecz ze względów finansowych nie jest to korzystne dla budżetu organu prowadzącego. W dobie gospodarki rynkowej pedagog szkolny odgrywa dużą rolę, jest osobą, z którą kontaktuje się uczeń w sprawach wyboru kariery szkolnej i zawodowej – pod warunkiem, że uczeń wie o możliwości skorzystania z porady u pedagoga. Gdy jego pomoc jest niewystarczająca, kieruje on ucznia do poradni psychologiczno-pedagogicznej. Wielu nauczycieli ukończyło studia podyplomowe z zakresu doradztwa zawodowego i wykonuje tę pracę dodatkowo. Dobrym przykładem sprawnie funkcjonującego, modernizowanego i dostosowanego do potrzeb mieszkańców jest system doradztwa zawodowego w Zabrzu¹.

Analizując system doradztwa w Zabrzu, należy wziąć po uwagę rozbudowaną strukturę szkół znajdujących się w tym mieście (tab. 1). Strukturę systemu poradnictwa zawodowego w Zabrzu tworzy Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna i zespół 21 doradców zawodowych, w tym 18 pełnozatrudnionych w szkołach². Doradcy zawodowi są zatrudnieni w 15 szkołach i placówkach, w większości szkół ponadgimnazjalnych i w 10 gimnazjach. Zadania z zakresu szkolnego doradztwa zawodowego realizowane są również przez pedagogów szkolnych, nauczycieli (m.in. nauczycieli przedsiębiorczości) i wychowawców.

Tab. 1. Struktura szkół dla młodzieży w Zabrzu

Typy szkół	Szkoły i przedszkola publiczne	Szkoły i przedszkola publiczne, prowadzone przez inny organ niż miasto Zabrze	Szkoły i przedszkola niepubliczne
Przedszkola	38	1	5
Szkoły podstawowe	37	1	2
Gimnazja	28	2	2
Licea ogólnokształcące	11	1	1
Licea profilowane	8	0	0
Technika	8	0	0
Zasadnicze szkoły zawodowe	10	0	0
Szkoły policealne	7	1	15
Uzupełniające licea ogólnokształcące	3	0	0
Technika uzupełniająca	3	0	0
Szkoły artystyczne	2	1	0
Szkoły dla młodzieży razem	155	7	25

Źródło: opracowanie własne.

Co roku w Zabrzu jest wydawany (dostępny także w wersji elektronicznej) informator o szkołach i kształcących zawodach dla uczniów gimnazjów i ich rodziców, zawierający oprócz charakterystyki szkół, zawodów i profili kształcenia informacje ułatwiające podjęcie decyzji na temat dalszej ścieżki edukacyjnej (informacje o kwalifikacjach uzyskiwanych po zakończeniu szkoły, przedmiotach kierunkowych, sposobach realizacji praktyk zawodowych,

¹ Strategia edukacji Miasta Zabrze na lata 2011–2021. Załącznik do Uchwały RM z dn. 17.10.2011.

² Analiza strategiczna dla „Strategii edukacji Miasta Zabrze na lata 2011–2021”, Urząd Miejski, Zabrze, sierpień 2011, raport niepublikowany.

możliwościach podjęcia pracy). Wzrasta także zainteresowanie przedsiębiorców współpracą z zabrańskimi szkołami zawodowymi. Podpisywane są umowy, na mocy których najlepsi uczniowie mają zagwarantowaną pracę.

Podstawową placówką tworzącą zabrański system doradztwa zawodowego jest Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna (jej działalność szeroko została opisana w części dotyczącej placówek oświatowych). W roku szkolnym 2010/2011 w zajęciach grupowych aktywizujących do wyboru kierunku kształcenia i zawodu organizowanych przez tę placówkę wzięło udział 336 uczniów. W poradni jest zatrudnionych 2 nauczycieli pełniących obowiązki doradcy zawodowego.

Działania systemu doradztwa zawodowego w Zabrzu będą wspierane i rozwijane, co ma swoje potwierdzenie w zapisach *Strategii edukacji miasta Zabrze na lata 2011–2021*. Planowana jest realizacja następujących celów w obszarze rozwoju doradztwa zawodowego:

- zatrudnienie doradcy zawodowego w każdym gimnazjum i w każdej szkole ponadgimnazjalnej (wymiar etatu zależny od wielkości szkoły),
- rozwój współpracy ze środowiskiem lokalnego rynku pracy,
- publikowanie informatora nt. szkół ponadgimnazjalnych dla uczniów ostatnich klas gimnazjów,
- utrzymanie centralizacji kształcenia praktycznego,
- doradztwo indywidualne w zakresie określania predyspozycji zawodowych (zadanie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej),
- dalszy rozwój Szkolnych Ośrodków Kariery.

Zmodernizowana zostanie także struktura Centrum Kształcenia Praktycznego i Ustawicznego. Władze Miasta uznały, iż najlepszym rozwiązaniem jest zatrudnienie doradcy w każdej szkole, bez tworzenia osobnego podmiotu czy jednostki. Przez utworzenie Lokalnego Centrum Rozwoju Edukacji (wynik udziału w realizacji projektu systemowego Ministerstwa Edukacji Narodowej) istotnie wzmocniona zostanie rola Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej³.

Ocena procesu doradztwa zawodowego w powiecie gliwickim i rybnickim

Metodyka i przygotowanie badań obejmowały następujące elementy: dobór próby, wybór form i metod pomiaru, skonstruowanie narzędzi badawczych, przeprowadzenie pilotażu.

W celu doboru próby do badań wyznaczono:

- populację badania: abiturienti wybranych gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych na podstawie wykazów uczniów w szkołach;
- jednostkę próby: abiturient danej szkoły;
- wielkość próby: próba została dobrana w sposób celowy wg przekonań badającego. Plan badania zakładał przeprowadzenie badań wśród abiturientów trzech gimnazjów, trzech liceów ogólnokształcących, trzech techników oraz trzech szkół zawodowych. Ze względu na stopniową likwidację liceów profilowanych badania przeprowadzono w jednej szkole tego typu. Wybór szkół ponadgimnazjalnych zależał od przynależności szkoły do zespołu szkół (im więcej typów szkół wchodzi w skład zespołu, tym krócej trwa przeprowadzanie badań) oraz popularności szkoły. Wybór gimnazjów zależał od formy funkcjonowania (gimnazjum samodzielne lub w zespole szkół z liceum ogólnokształcącym) oraz środowiska wychowawczego (w opinii nauczycieli). Zakładana liczebność próby wynikała z liczby oddziałów (klas);

³ „System doskonalenia nauczycieli oparty na ogólnodostępnym kompleksowym wspomaganiiu szkół”. Projekt systemowy realizowany na podstawie decyzji Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 lipca 2010 r. nr UDA-POKL.03.03.01-00-002/10-00, w ramach poddziałania 3.3.1

- miejsce przeprowadzania badań: wybrane szkoły w Gliwicach i powiecie rybnickim;
- czas przeprowadzenia badań: marzec – maj 2011;
- wykorzystana metoda zbierania danych pierwotnych to ankieta rozdawana.

Instrumentami pomiarowymi były odpowiednio skonstruowane kwestionariusze ankiety – dla abiturientów każdego typu szkoły oddzielnie – czyli zbiory celowo zaprojektowanych i odpowiednio ułożonych pytań, które miały być zadane badanym osobom. Na początku kwestionariuszy umieszczono krótką informację dotyczącą celu badań oraz sposobu zaznaczania odpowiedzi. Kwestionariusze składały się z pytań zamkniętych i półotwartych. Ułożono pytania w logicznej, celowej kolejności – począwszy od pytań ogólnych, aby zainteresować ucznia tematem ankiety i zachęcić do dalszego wypełniania, skończywszy na pytaniach problemowych. Przy każdym pytaniu umieszczono informację o liczbie możliwych odpowiedzi. Część pytań miała charakter filtrujący. Za ich pomocą została wydzielona podgrupa badanych, do których skierowane były oddzielne pytania.

Badaniom pilotażowym poddano 20 uczniów: 11 abiturientów gimnazjów i 9 abiturientów szkół ponadgimnazjalnych. Po dokonaniu koniecznych zmian w kwestionariuszach badawczych, podyktowanych wynikami pilotażu, przystąpiono do realizacji właściwych badań. Podstawowe informacje na temat badanej populacji zawarto tabelach 2 i 3.

Tab. 2. Liczba i odsetek ankietowanych w poszczególnych typach szkół

G	LO	LP	T	ZSZ	Łącznie
159	123	25	132	210	649
24,4%	19%	3,9%	20,3%	32,4%	100,00%

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 3. Struktura płci ankietowanych

	G		LO		LP		T		ZSZ		Łącznie	
	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%
K	76	47,8	67	54,4	5	20,0	71	53,8	41	19,5	260	40,0
M	82	51,6	45	36,6	20	80,0	59	44,7	161	76,7	367	56,6
Brak odpowiedzi	1	0,6	11	9,0	0	0,0	2	1,5	8	3,8	22	3,4

Źródło: opracowanie własne.

Analiza procesu podejmowania decyzji przez abiturientów gimnazjów skłoniła do poszukiwań nt. źródeł informacji, z których korzystają uczniowie przy wyborze szkoły (tab. 4). Najczęściej informacje były poszukiwane przez Internet, na stronach urzędów miast i szkół. Umieszczanie oferty edukacyjnej na stronach internetowych szkół i placówek oraz organów prowadzących jest pośrednim działaniem systemu poradnictwa zawodowego. Te informacje stanowią pierwsze przesłanki do podjęcia decyzji o wyborze szkoły. Blisko połowa ankietowanych czerpie informacje od kolegów i ponad 30% korzysta z informatora o szkołach ponadgimnazjalnych. Istotna jest także rola szkoły – wychowawców klas i pedagogów szkolnych. System oświaty wykorzystuje w tym obszarze z powodzeniem media elektroniczne, a podejmowane działania w przekazywaniu oferty edukacyjnej są skuteczne.

Zadaniem ankietowanych było także wskazanie rozwiązań dla niezdecydowanych kolegów (tab. 5). Nie było ankietowanego, który nie podałby swojej propozycji. Ponad 72% badanych

sugerowało sięgnięcie do zasobów Internetu, głównego i podstawowego narzędzia komunikacji. 72,3% badanych sugerowało, aby wybrać szkołę zgodnie z zainteresowaniami. Uczniowie wskazywali też na kontakt z pedagogiem lub doradcą zawodowym (34,6%), wychowawcą (31,4%), poradnią psychologiczno-pedagogiczną (23,9%), inną osobą w szkole (10,7%). To wskazuje, iż uczniowie wiedzą, że w szkole można uzyskać wsparcie z zakresu doradztwa zawodowego i że porada może być pomocna kolegom.

Tab. 4. Źródła informacji na temat szkół ponadgimnazjalnych w opinii abiturientów gimnazjów

	Liczba (N = 159)	Odsetek*
Internet, strony urzędów miast, strony szkół	87	54,7
Koledzy	78	49,0
Informator o szkołach ponadgimnazjalnych	49	30,9
Wychowawcy klas	36	22,6
Odpowiedź: „Od dawna wiem, do jakiej pójde szkoły i nie potrzebuję takich informacji”	28	17,6
Pedagog szkolny	26	16,4
Internet: portal NK	16	10,0
Internet: portal Facebook	10	6,3
Rodzina	2	1,3
Targi edukacyjne	2	1,3
Inna osoba w szkole	1	0,6
Forum dyskusyjne (tematyka ogólna)	1	0,6

* Respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd łączna liczba odpowiedzi przekracza 100%.

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 5. Propozycje działań dla niezdecydowanych abiturientów gimnazjów dotyczące wyboru szkoły w opinii (kolegów) abiturientów gimnazjów

	Liczba (N = 159)	Odsetek*
Poszukać informacji w Internecie	116	73,0
Wybrać szkołę zgodną z zainteresowaniami	115	72,3
Porozmawiać ze starszymi kolegami lub rodziną	76	47,8
Porozmawiać z pedagogiem lub doradcą zawodowym	55	34,6
Porozmawiać w wychowawcą	50	31,4
Pójść do Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej	38	23,9
Wybrać szkołę, po której można zdobyć zawód: szkoła zawodowa lub technikum	36	22,6
Wybrać jakieś liceum	20	12,6
Porozmawiać z inną osobą w szkole	17	10,7
Odpowiedź: „Nic, jak ktoś nie chce, to nie musi chodzić dalej do szkoły”	5	3,1
Odpowiedź: „Nic, jak się nie wybierze szkoły, to i tak zostanie się do jakiejś przydzielonym”	4	2,5
Inne (wybrać szkołę w pobliżu – 1 odpowiedź; udział w targach edukacyjnych – 2 odpowiedzi)	3	1,9

* Respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd łączna liczba odpowiedzi przekracza 100%.

Źródło: opracowanie własne.

Uczniowie byli pytani o znajomość doradców zawodowych w swoich szkołach (tab. 6). W szkołach, w których jest zatrudniony doradca (lub uczniowie mieli z nim kontakt), uczniowie mieli tego świadomość.

Tab. 6. Obecność doradców zawodowych w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w opinii abiturientów

	G (N = 159)		LO (N = 121)		LP (N = 25)		T (N = 130)		ZSZ (N = 210)		Łącznie (N = 645)	
	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%
Tak	21	13,2	5	4,0	10	40,0	18	13,9	90	42,9	144	22,3
Nie	94	59,2	40	33,0	12	48,0	71	54,7	48	22,9	265	41,0
Nie wiem	44	27,6	76	63,0	3	12,0	41	31,4	72	34,2	236	36,7

Źródło: opracowanie własne.

Ocena doradców zawodowych została ujęta w stosunku do ankietowanych, którzy mieli kontakt z doradcą zawodowym (tab. 7 i 8). Największą liczbę uczniów, którzy w szkole mieli możliwość kontaktu z doradcą zawodowym, stanowili uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Uczniowie mają ograniczony dostęp do pomocy doradców, ale ci, którzy z ich pomocy korzystają, oceniają tę pomoc dobrze. Na ile ta pomoc jest skuteczna wykażą dopiero badania losów absolwentów, które będą prowadzone w okresie od 1 roku do 2 lat po ukończeniu przez nich szkoły ponadgimnazjalnej.

Opinie o lekcjach dotyczących wyboru ścieżki kariery zawarto w tabeli 9 i 10. W gimnazjach w tych lekcjach uczestniczyło 93% uczniów, w szkołach ponadgimnazjalnych blisko 39%, z czego największy odsetek stanowili uczniowie z zasadniczych szkół zawodowych.

Tab. 7. Doradcy zawodowi w opinii abiturientów gimnazjów, w których był zatrudniony doradca zawodowy

Doradca zawodowy:	Liczba (N = 21)*	Odsetek*
udziela informacji, do jakiej szkoły można pójść po ukończeniu gimnazjum	18	85,7
pomaga wybrać szkołę, jeśli ktoś potrzebuje	11	52,4
robi testy i na tej podstawie pomaga wybrać szkołę	10	47,6
dużo wie o szkołach ponadgimnazjalnych	10	47,6
organizuje spotkania, prelekcje nt. wyboru szkoły, zawodu	10	47,6
wysłała do poradni psychologiczno-pedagogicznej	1	4,8
nie wiem, czym się zajmuje	2	9,5

* Respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd łączna liczba odpowiedzi przekracza 100%, w badanej próbie było 21 respondentów, uczących się w szkołach, w których był zatrudniony doradca zawodowy.

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 8. Doradcy zawodowi w opinii abiturientów szkół ponadgimnazjalnych, w których był zatrudniony doradca zawodowy

Doradca zawodowy:	LO (N = 3)		LP (N = 10)		T (N = 18)		ZSZ (N = 90)		Łącznie (N = 121)	
	I.	%*	I.	%*	I.	%*	I.	%*	I.	%*
udziela informacji o tym, jak szukać pracy	1	20,0	0	0,0	1	5,5	63	70,0	65	53,72
pomaga zdecydować, gdzie pracować lub gdzie się uczyć	3	60,0	1	10,0	3	16,7	51	56,7	58	0,48
dużo wie o szkołach, w których możemy kontynuować naukę	3	60,0	0	0,0	3	16,7	41	45,6	47	0,39
organizuje spotkania, przychodzi na lekcje	0	0,0	1	10,0	0	0,0	21	23,3	22	0,18
wysłała do Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	4,4	4	0,03
nie wiem, czym się zajmuje	0	0,0	7	70,0	10	55,6	20	22,2	37	0,31
Inne (niekompetentne doradztwo)	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	1,1	1	0,01

* Respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd łączna liczba odpowiedzi przekracza 100%, w badanej próbie było łącznie 121 respondentów (w tab. 8 podano te liczby także wg typów szkół), uczących się w szkołach, w których był zatrudniony doradca zawodowy.

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 9. Podejmowanie tematu wyboru ścieżki kariery na dodatkowych lekcjach w opinii uczniów gimnazjów

	Liczba (N = 159)	Odsetek*
Nie, nikt z nami o tym nie rozmawia	13	8,2
Tak, rozmawiamy o tym z wychowawcą	30	18,9
Tak, rozmawiamy o tym z pedagogiem	11	7,0
Tak, rozmawiamy o tym z doradcą z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej	47	29,6
Tak, rozmawiamy o tym z doradcą zawodowym	78	49,1
Tak, rozmawiamy o tym z gośćmi ze szkół ponadgimnazjalnych	8	5,0

* Respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd łączna liczba odpowiedzi przekracza 100%.

Źródło: opracowanie własne.

Ocena lekcji dotyczących wyboru szkoły i dalszej ścieżki kariery wypadła przeciętnie. Najwięcej, bo 36% uczniów liceów deklarowało, iż takie lekcje nie są potrzebne, ponieważ ankietowani mają sprecyzowaną ścieżkę dalszej kariery. Ponad połowa ankietowanych z zasadniczych szkół zawodowych pozytywnie odebrała lekcje. Nie jest prowadzony monitoring potrzeb rynku pracy (badań trudnych ze względu na opór pracodawców, brak czasu na badania, brak świadomości potrzeby ich realizacji). Uczniowie i rodzice skorzystaliby z takich danych w kształtowaniu ścieżki kariery. Niezależnie od trendów na rynku pracy, konieczności ciągłego doskonalenia zawodowego i przekwalifikowania takie informacje

są pożądane przez uczniów i byłyby cennym materiałem w pracy doradców zawodowych i nauczycieli przedmiotu przedsiębiorczość.

Tab. 10. Podejmowanie tematu wyboru ścieżki kariery w opinii uczniów szkół ponadgimnazjalnych

	LO (N = 123)*		LP (N = 25)*		T (N = 132)*		ZSZ (N = 132)*		ŁĄCZNIE (N = 490)*	
	l.	%*	l.	%*	l.	%*	l.	%*	l.	%*
Nie	69	56,1	5	20,0	36	27,3	77	36,7	187	38,2
Nie, nikt z nami o tym nie rozmawia	23	18,7	0	0,0	18	13,6	24	11,4	65	13,3
Z doradcą zawodowym	4	3,3	9	36,0	31	23,5	55	26,2	99	20,2
Z doradcą z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej	0	0,0	0	0,0	18	13,6	4	1,9	22	4,5
Tak, z inną osobą	3	2,4	5	20,0	17	12,9	12	5,7	37	7,6
Dodatkowych lekcji nie było, ale rozmawialiśmy o tym na godzinie wychowawczej	24	19,5	2	8,0	20	15,2	36	17,1	82	16,7
Lekcje nie było obowiązkowe i nie chodziłem	2	1,6	3	12,0	4	3,0	3	1,4	12	2,4

* Respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd łączna liczba odpowiedzi przekracza 100%.

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 11. Opinie abiturientów na temat lekcji dotyczących wyboru dalszej ścieżki kariery

Opinie na temat lekcji dotyczących wyboru dalszej ścieżki kariery	G (N = 174)*		LO (N = 33)*		LP (N = 19)*		T (N = 90)*		ZSZ (N = 110)*		Łącznie (N = 426)*	
	l.	%*	l.	%*	l.	%*	l.	%*	l.	%*	l.	%*
Te lekcje ułatwiły mi wybór szkoły/ścieżki edukacyjnej i zawodowej	51	29,3	5	15,1	8	42,1	22	24,4	57	51,8	143	33,6
Te lekcje nie ułatwiły mi wyboru szkoły ścieżki edukacyjnej i zawodowej	28	16,1	7	21,2	1	5,3	16	17,8	17	15,4	69	16,2
Po tych lekcjach jeszcze bardziej nie wiedziałem(am), jaką szkołę wybrać lub co mam robić po skończeniu szkoły	27	15,5	9	27,3	4	21,1	16	17,8	18	16,3	74	17,4
Nie interesowały mnie te lekcje, bo i tak wiedziałem(am), co będę robić po zakończeniu szkoły	44	25,3	12	36,3	5	26,3	21	23,3	29	26,3	111	26,1
Inne	3	1,7	1	3,0	0	0,0	3	3,3	0	0,0	7	1,6

* Respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź, stąd łączna liczba odpowiedzi przekracza 100%.

N – liczba uczniów, którzy brali udział w tych lekcjach.

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 12. Oceny wystawione lekcjom na temat wyboru dalszej ścieżki kariery

	LO (N = 123)*		LP (N = 25)*		T (N = 132)*		ZSZ (N = 132)*		Łącznie (N = 490)*	
	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%
ndst	6	4,2	3	9,4	1	5,9	7	9,1	14	12,1
dop.	19	13,3	6	18,8	3	17,6	13	16,9	10	8,6
dst	55	38,5	12	37,5	2	11,8	32	41,6	37	31,9
db	43	30,1	9	28,1	4	23,5	14	18,2	43	37,1
bdb	20	14,0	2	6,3	7	41,2	11	14,3	12	10,3
Brak odpowiedzi	16	0,1	91	0,7	8	0,3	55	0,4	94	0,4
Średnia	3,36		3,03		3,76		3,11		3,25	

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 13. Odpowiedzi abiturientów gimnazjów na pytanie: „Czy potrzebna jest informacja, w jakich zawodach można znaleźć dobrą pracę” (N = 159)

Nie, lepiej iść do liceum	19	12,0%
Tak, to pomogłoby mi w wyborze szkoły	134	84,8%
Inne	5	3,2%
Łącznie	158	100,0%

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 14. Odpowiedzi abiturientów szkół ponadgimnazjalnych na pytanie: „Czy potrzebna jest informacja, w jakich zawodach i po jakich szkołach można dostać dobrą pracę?”

	LO (N = 123)		LP (N = 25)		T (N = 132)		ZSZ (N = 210)		Łącznie (N = 490)	
	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%	l.	%
Tak, potrzebna jest taka informacja	106	86,2	19	76,0	98	74,2	138	65,7	361	73,7
Nie, bo nie wiadomo, gdzie będę pracować; myślę, że będę zmieniać pracę	8	6,5	4	16,0	19	14,4	27	12,9	58	11,8
Gdybym takie informacje miał(ła) pod koniec gimnazjum, to pomogłoby mi to w wyborze szkoły	5	4,0	0	0,0	13	9,9	43	20,5	61	12,5
Inne	2	1,6	2	8,0	0	0,0	0	0,0	4	0,8
Brak odpowiedzi	2	1,7	0	0,0	2	1,5	2	0,9	6	1,2

Źródło: opracowanie własne.

Zakończenie

System doradztwa zawodowego powinien być pomostem pomiędzy szkołami i placówkami a rynkiem pracy. Działania systemu są realizowane przez wiele osób i podmiotów nie zawsze współpracujących ze sobą. Doradcy zawodowi, którzy są zatrudnieni w szkołach, są znani uczniom i znany jest ich zakres działań. Ważną, lecz nieformalną rolę odgrywają w tym obszarze wychowawcy i wszyscy nauczyciele przedmiotowi, którzy podczas swoich lekcji

nawiązują do konieczności świadomego wyboru dalszej ścieżki kariery. Lekcje prowadzone przez doradców były ocenione przeciętnie, a dla ponad 30% badanych były użyteczne. System doradztwa zawodowego zależy od polityki oświatowej jednostki samorządowej. W gminach, które decydują się na zapewnienie stałego dostępu do doradców zawodowych (m.in. Rybnik, Zabrze), ocena systemu doradztwa zawodowego jest wyższa. Gminy, które nie budują silnego systemu doradztwa, opierają się na dotychczasowej pracy pedagogów szkolnych (już bardzo obciążonych obowiązkami) i na działaniach poradni psychologiczno-pedagogicznych, które z mocy prawa nie są podmiotami związanymi z rynkiem pracy. Doradztwo w zakresie predyspozycji zawodowych odgrywa istotną funkcję, ale nie rekompensuje braków nt. potrzeb rynku pracy, tak bardzo potrzebnych.

W środowisku akademickim ważną rolę pełnią Biura Karier Studenckich. Aktywnie współpracują one ze sobą i z rynkiem pracy. Ich działalność dotyczy przede wszystkim: pośrednictwa pracy, organizacji praktyk studenckich, nawiązywania kontaktów z pracodawcami i utrzymywania istniejących, doradztwo zawodowe, realizacja projektów ukierunkowanych na rozwój zawodowy studentów i szeroko pojęta aktywizacja zawodowa studentów, w tym badania losów absolwentów. Te działania mogą być wskazówką dla Szkolnych Ośrodków Kariery.

Dzięki wsparciu finansowemu z Unii Europejskiej realizowane są projekty badawcze i aplikacyjne w zakresie promocji przedsiębiorczości w edukacji i wsparcie dla systemów doradztwa zawodowego. Warto wspomnieć o projekcie „Krok w przedsiębiorczość” (Dorocki, Kilar, Rachwał, 2011), dostarczającym narzędzi pracy dla nauczycieli przedsiębiorczości (może także wspomagać pracę doradców zawodowych. Projekt FIFOB – Kurek, Rachwał, 2010) i interesujących wyników badań na temat młodzieży gimnazjalnej w Europie i ich przedsiębiorczych kompetencji – taka wiedza również jest niezbędna w pracy doradców zawodowych. Te przykłady wskazują na silną potrzebę badań w zakresie różnych aspektów przedsiębiorczości i tworzenia narzędzi wspomagających pracę nauczycieli, doradców, pedagogów dla skutecznego przygotowania młodzieży do wejścia na rynek pracy.

Literatura

- Borowiec, M. (2011). Rola edukacji w procesach globalizacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 296-307.
- Dorocki, S., Kilar, W., Rachwał, T. (2011). Założenia i cele projektu „Krok w przedsiębiorczość”. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 308-320.
- Kurek, S., Rachwał, T. (2010). Założenia i wstępne wyniki europejskiego projektu badawczego FIFOB w zakresie kształtowania kompetencji uczniów gimnazjum do prowadzenia działalności gospodarczej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 6, 472-485.
- Pradela, A. (2010, kwiecień). *Diagnoza potrzeb edukacyjnych szkolnictwa zawodowego w Gliwicach. Niepublikowany raport z eksperckiego panelu dyskusyjnego*. Gliwice.
- Rachwał, T. (2009). Ocena projektu zmiany podstawy programowej podstaw przedsiębiorczości (przedstawionej przez MEN w 2008 r. w ramach reformy systemu edukacji). *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 5, 349-372.
- Wąsik, H. (2010). Nauczanie przedsiębiorczości w kontekście integracji europejskiej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 6, 486-492.
- Zioło, Z. (2011). Rola przedsiębiorczości w warunkach nasilających się procesów globalizacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 10-23.

Agata Pradela, dr inż., Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania, Instytut Inżynierii Produkcji.

Obszary zainteresowań badawczych autorki: badania systemów oświaty w aspektach potrzeb i wymagań rynku pracy; badania strategii edukacji w jednostkach samorządu terytorialnego, analizy efektywności systemu oświaty w aspekcie zmian gospodarczych, analizy procesów przedsiębiorczości, ocena jakości edukacji i zarządzania oświatą.

Agata Pradela, PhD, Eng, Silesian University of Technology, Faculty of Organisation and Management, Institute of Production Engineering.

Author's research interests include: research on educational systems in conjunction with labour market needs and requirements; research on educational strategies in local governments; analysis of educational system effectiveness in the aspects of economical changes, entrepreneurship process analysis, evaluation of quality of education and educational management.

Adres/Address: Politechnika Śląska, Instytut Inżynierii Produkcji
Wydział Organizacji i Zarządzania
ul. Roosevelta 26, 43-800 Zabrze, Polska
e-mail: Agata.Pradela@polsl.pl